

RELATORIA NAHUATL

Zanaliliztli ipanocayotl ipa in nonozaliztli ipa in altepemeh ixachitecatl ipampa cuepaliztli in Nauatilli Uelitti Tecpana ipampa Altepemeh

I.ACHTOYOMEH

In zentlamantli **INIC CHICOME CUEPALIZTLI** ipampa i **Nautulli Nacaliztli Uelitti Tecpana ipampa Altepemeh Metzico**, oi tecutequitl el 6 de octubre de 2022, ipampa Amoztin ioa Tecpana oitoca "In peualiztli itayotl nextia zente Calmelatin ipa tlamantin Ixachitlacah," yeseh xonexca in catona ipa nonzaliztli achtoyotl. In Uelitti Tecpana Altepemeh uelitti tlaudia ixpan in altepemeh zente peualiztli axiltilli ipampa tlaepeualiztli inin Nauatilli, zente zanen oi chiuualiztli ipa nonzalizli ipampa altepemeh achtopaliztli ipampa Altepemeh Metzico".

Ipampa tlayeuacaliztli yehuan ipampa, in Uelitti ipa Altepemeh ipa Metzico (PJEDOMEX) oicah chiua achtoyotl nonzalizt, icah axiltia oitoca ipa zentlamantoli cuepaliztli X ipa Nauatatiliztli Uellitiotl Itepouic ipa Altepemeh Metzico, ipa neluayotl 1º, 2º, iuan 133 ipa Nauatilalitzli ipa Zemiquimatiliztli in Altepemeh Metzicameh; 17, 51, xexeloa III, ipa Nauatilalitzli ipa Zemiquimatiliztli in Altepemeh tlanemani iuan Uepacac ipa Metzico ; 2 y 3 ipa Nautilli tlen oi nextia icayotl tecutequitl amonepantla tocanimeh Consejo Estatal para el Desarrollo Integral de los Pueblos Indígenas del Altepemeh Metzico; 6 iuan 9 ipa Nautilli ipa Nautilli Melauac iuan Nemiliztli Nemiliztli Ixachitecatl Altepemeh Metzico Ley de Derechos y Cultura Indígena del Estado de México; 1, 2, 3 iuan 6 ipa tlanamiqui Tlanamiquiyotl C 169 de la Organización Internacional del Trabajo (OIT) ipan Tequittiyotl. Altepemeh Ixachitecatecameh iuan Calpulli ipa Tlalpameh Amonehyolmaqui Pueblos Indígenas y Tribales en Países Independientes; 19 iuan 32 ipa in la Declaración de las Naciones Unidas sobre ipampa Melauac Ixachitecatl Derechos de los Pueblos Indígenas; XXII de la Declaración Americana sobre Derechos de los Pueblos Indígenas

Quitepan achtopan, in tepaniliztli nepantla in Tlahtocan ipampa Temozcaliztli ipampa Altepemeh Ixachitecameh (CEDIPIEM), la Comisión de Derechos Humanos ipampa Altepemeh Metzico (CODHEM) iuan in PJEDOMEX, caua: (i) in tlamatlacuilotontli ipa tlamantli nonzaliztli ipa matti zente **Calmelactin Tlamantin Ixachitecameh** ipampa Poualtahtoa uelitti ipanma Yectli Altepemeh Metzico (ii) in tlamatlacuilotontli ipa altepemeh iuan nepentlaticayotl ixachitecatl **Mazahua, Otomí, Náhuatl, Tlahuica y Matlazinca**; (iii) In inixpantzingo inin oitocah altepemeh iuna nepentlaticayotl ipampa ualla ohtin nonzaliztli achtoyotl; iuan (iv) in chiuualiztli ipa yeui iuan nexpanacatl quemanyotl oitocac ipa mazeualiztli tlamantin nepantla tequiuacquemeh iuan altepemeh ixachitecatl iuan cacatzametxicameh.

II.NONZALIZTLI

Ipampa chicaliztli ipa yolchicaliztli CEDIPIEM, CODHEM y PJEDOMEX, Ipa ohtli neyolnotzaliztli achtoyotl neyolnoyotl iuan tlanemani tlanonotzatli, ipampampa in **calpultin iuan nepentlatquicayomeh ixachitecameh iuan cacatzatlacameh ipampa Altepemeh Tlanemini iuan Uepacac Metzico**, chiualini, tlaudiaui, tequiauque tlamamalli, zeltecaquiztli, telpochtlatoc, mauitzticayotl, altepetlahtoani ixachitecameh, selticaquiztli, iuan cacatzmeh, tlapixqui, tlahtocan, iuan tlahtomeh ipa nepentlaticayomeh, iuan calpuntin ixachitecameh, tecpana milpan, tecpanimeh,

RELATORIA NAHUATL

iuan calpuntin, icameh Altepemeh Tlanemini iuan Uecapac ipa Metzaico; Coatlacan ixachitecameh, semiacyotl; coatlacan ixachitecameh, chantlacat mazeualtin, iuan tlacameh iaun ziaumeh nequi tlahtoa ipa tlazemihtolli, iuan zentiliztli ixachitecameh nequi tlahtoa apan inin neyolnotzaliztli tepetzalan ipa **“Foro de interculturalismo para la reforma de la Ley Orgánica del Poder Judicial del Estado de México”**, tetzalan in nonzaliztli tocah ipampa 10 de octubre de 2022, ipampa Sodi Cuellar, ueitemaztiani Tlahotani ipampa Poualtlahtoyan Uelitti ipampa Altepemeh Metzico iuan i Tlahtocan ipa Tecpaniliztli, mattiliztli tlen, in tlazemuiliztli tlen in Altepemeh pializtli iuan tlen achiualli iuan nauitlacayotl tlen icameh iuan nemiliztli altepemeh ixachitecameh ipampa Altemepen Metzico, uiquillia aqui ipampa in tlauiuallonimeh ueinauatiltin iuan tlamantin, iuan chiuva temo zente ittayotl nepantal nemiliztli, ipampa in tlein icah izcaqui nochi tlahtoa, yeyecoliztli iuan tlazemihtollin ipa altepemeh iuan nepentlaticayotl ixachitlameh i nochi tlacameh tlen icaz tlapoualiztli ipampa tlazemihtolliztli achtoittayotl ipampa inmanyotl in peualiztli ipampa ittayotl ipa in ueioicah ipampa tlapacuepaliztli Nauatilli Nacaliztli in Uelitti Tecpana Altepemeh Metzico; niman tlen, ipa oitocah mozencauni iuan chiuvaliztli ipampa i Mauiztic Poualtlahtoa Yectli Anauc ipa in chiuvaliztli ipa amoueinauatilli 121/2019 iuan i potzoameh icah xi tlachtopaittaliztli, zente caultin achto ohtiniliztli nauatiyotl ipampa nonzaliztli iuan nepentlaticayotl ixachitlacameh iuan cacatzamexicameh, quenin i nemillia tlatlamachiliztli, quenin nemillia nauatilimeh in uelitti, motechmonequi zente nonzaliztli achtoyotl, cualliyotl nemiliztli, tlanemani, tlanonotzalli iuan cualli neltococayotl ipampa altepemeh iuan nepentlaticayotl ipampa in zenteliztli alteptlatzcostli, Ihtin ipa ohtiniztli ipa tlapacuepaliztli nauatiliyotl.

III. TLAMANTIN IPA ACHTOYOTL NONZALIZTLI

In ohtiniztli achtoyotl nonzaliztli tezalan ipa **“Ueinechicalli nepantlanemiliztli ipampa tlapacuepaliztli Nauatilli Nacazyotl ipampa Uelitti Tecpana altemepeh Metzico”** oicah quenin tlamatin (i) nic macaz tlazemihtolli, yeyecoliztli iuan ueitlahtoameh ipampa in tlapacuepaliztli ipa in Nauatilli Nacazyotl ipampa Uelitti Tecpana ipampa Altepeme Metzico ican nepantlanemiliztli tlazontquilli, ipampa nexita zelte Calmelactin Tlamantin Ixachitlacameh, (ii) matti in monquiliztli, nequimeh ipampa altepemeh iuan nepantlanemiliztli ixachitlameh iuan cacatzametzica ipa nepantlanemiliztli tlazontequilli iuan (iii) cuepamatti in tlazemihtolli iun ueitocah, tlen ualla tlamatin peualiztli chiuvaliztli nauatiltlacayotl **tlapeualiztli ipampa tlacameh iuan acoquitzaliztli.**

IV. CHIUALIZTLI IPAMPA ACHTOYOTL NONZALIZTLI

In achtoyotl nonzaliztli i temazcaliztli tocah ohtin: (i) in machiotl ipa temochtlaliano macaz peua zente imani achtoyotl oitocah iuan nochi nechicaltin iuan tequittimeh cualli cauilitl oitocah ipa nonzaliztli; (ii) i chiuvaliztli acopechtlin ipa tlahtooliztli tlahtoa, tlazemihtolli nemiliztli tlen achtoyotl ualla macaz matti tezalan ipampa nonzaliztli (iii) oi tocah zente tlapouallini PJEDOMEX, tlen tic macaz oitlahtoa, tlazemihtolli, tlahtoana, tlen tocameh ittayotl inin zezen acopechtlin iuan ualla tlamamatl iuan i tlapouallolli tlapoualli ipanocayotl nonzaliztli achtoyotl, iuan, (iv) in nechicoliztli ipa tlazemihtolli ueitlahtoa iuan zetillia i titlani PJEDOMEX ipampa ipa ihitlacoliztli,

RELATORIA NAHUATL

Peualiztli ipampa in tlen i tlapacuepaliztli in Nauatilli Nacualiztli ipampa Uelitti Tecpana Atepetl ipa Metzico.

V.TEMOZCALIZTLI IPA IN NONZALIZTLI ACHTOYOTL

Calaquiani ipa tlamatlacuilotontli ipampa altepemeh iuan nepetlacquicayotl **Mazahua, Otomí, Náhuatl, Tlahuica** iuan **Matlazinca** oicah tlania inixpantzinco ipampa chiuva nonzaliztli, oi temozcaliztlic ipampa in tocah copan, xacaloa iuan imaninyotl:

ZENTLAXIMEH ACHTO NONZALIZTLI

NÁHUATL

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Capulhuac	Miércoles 19 de octubre de 2022	16:00	Amecameca, Ca Joquicingo Malinalco, S Tejupilco, Temas Tenango del Valle, Tianguistenco y Xalatlaco

MAZAHUA

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Atlacomulco	Martes 18 de octubre de 2022	10:00	Almoloya de Juárez, Atla Donato Guerra, El Oro, Ixt Oro, Ixtlahuaca, Jocotitl Felipe del Progreso, San Rincón, Temascalcingo, Bravo, Villa de Allende Victoria

OTOMÍ

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Toluca	Martes 18 de octubre de 2022	16:00	Acambay de Ruiz Ca Aculco, Amanalco, Ca Chapa de Mota, Jiquipilco, Lerma, Ocoyoacac, Otzolotepec, Soyaniquilpan, Temas Temoaya, Tianguistenco, Toluca, Villa del Xonacatlán y Zinacantepec

MATLAZINCA

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Temascaltepec	Jueves 20 de octubre de 2022	10:00	Temascaltepec

RELATORIA NAHUATL**TLAHUICA**

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Ocuilan	Miércoles 19 de octubre de 2022	10:00	Ocuilán

ZENTLAXIMEH IPA TLAHTOALIZTLI**NÁHUATL**

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Capulhuac	Miércoles 26 de octubre de 2022	16:00	Amecameca, Ca Joquicingo, Malinalco, S Tejupilco, Temas Tenango del Valle, Tianguistenco y Xalatlaco

MAZAHUA

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Atlacomulco	Martes 25 de octubre de 2022	10:00	Almoloya de Juárez, Atla Donato Guerra, El Oro, Ixt Oro, Ixtlahuaca, Jocotitl Felipe del Progreso, San Rincón, Temascalcingo, Bravo, Villa de Allende Victoria

OTOMÍ

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Toluca	Martes 25 de octubre de 2022	16:00	Acambay de Ruiz Ca Aculco, Amanalco, Ca Chapa de Mota, Jiquipilco, Lerma, Ocoyoacac, Oztolotepec, Soyaniquilpan, Temas Temoaya, Tianguistenco, Toluca, Villa del Xonacatlán y Zinacantepec

MATLAZINCA

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Temascaltepec	Jueves 27 de octubre de 2022	10:00	Temascaltepec

TLAHUICA

RELATORIA NAHUATL

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Ocuilán	Miércoles 26 de octubre de 2022	10:00	Ocuilán

ZENTLAXIMEH IPA TEIXQUIZALIZTLI**NÁHUATL**

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Capulhuac	Miércoles 9 de noviembre de 2022	16:00	Amecameca, Ca Joquicingo, Malinalco, S Tejupilco, Temas Tenango del Valle, Tianguistenco y Xalatlaco

MAZAHUA

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Atlacomulco	Martes 8 de noviembre de 2022	10:00	Almoloya de Juárez, Atla Donato Guerra, El Oro, Ixt Oro, Ixtlahuaca, Jocotitl Felipe del Progreso, San Rincón, Temascalcingo, Bravo, Villa de Allende Victoria

OTOMÍ

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Toluca	Martes 8 de noviembre de 2022	16:00	Acambay de Ruiz Ca Aculco, Amanalco, Ca Chapa de Mota, Jiquipilco, Lerma, Ocoyoacac, Oztolotepec, Soyaniquilpan, Temas Temoaya, Tianguistenco, Toluca, Villa del Xonacatlán y Zinacantepec

MATLAZINCA

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl
Temascaltepec	Jueves 10 de noviembre de 2022	10:00	Temascaltepec

TLAHUICA

Copan	Xacaloa	Imani	Altepetlahtocayotl

RELATORIA NAHUATL

Ocuilan	Miércoles 9 de noviembre de 2022	10:00	Ocuilán
---------	----------------------------------	-------	---------

V.1. TEMOZCALIZTLI IPA IN CAUILLINI ACHTONONZALIZTLI

Yuquin oitocah niman amo calixcuatl, in tlahtoalitzli ipampa PJEDOMEX oitlahto in peualiztin iuan in icpialitoc ipa tocaliztli ipa peua tlacuepaliztli ipa In Nauatilli Nacaliztli ipa Uelitti Tecpana Altepemeh Metzico, ipa matti.

Zentlamantli 1. In chiualiztli tlatzontequillili icah uitzlaocolt Uelityotl itechpouic oitocah Nauatiliztli Tecpana Altepemeh Tlanemani iuan Uecapac Metzico iuna cuescomatl ipampa:

[...] c) **Zente Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh;**

Zentlamantli 8. In Ueitemaztianimeh i chiua chiualiztlin ipa iuan Calmelactlin Calmaxcalli, Poualtlahtoyan Cueponiyotl, Calmelactli Zenteliztli, Calmelactli Nauatiliztli iuan **Calmelactli Tlalmantin Ixachitecameh** tlen icah mattiliztli i zetillia ipampa tlahtocaliztli.

Zentlamantli 19. In Poualtlahtoyan Acoliztli ipa Cualliyoliztli icaz chiualiztli ipampa:

[...] V. **In Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh.**

Zentlamantli 25 BIS. In Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh melauliaz nauatiltlacayotl calpultin iuan tlatzontequiliztli pia tocah inin: :

I. Mattiliztli ipa cualtocameh teoyiquiyotl tlaziuitilli itechpouic ipa quenin inin zente xexeloa icah quenin calpultin ixachitlacameh iuan i oitocameh tlahtoltin axcattia calpultin ixachitlacameh tlen nauatiltlacayotl tlacameh;

II. Chiua Emitir ihtoani ipan neyolnotza ipa Altepemeh iuan nepentlacayotl ixachitlacameh panqueyotl nauatilli ipampa ittayiotl ohtiliztli i chiua axiltia iuan melauliaz nauatiltlacayotl oitocah Nauatiliztli ipa Altepemeh Metzico iuan Nauatiliztli ipa Altepemeh nochi anauac Metzico, Nepantlan iuan nochi cualli Nauatiyotl icah Metzico Tenocitlan iuan nochi Nauatiliztli ipa Altepemeh Metzico,

III. Tlazemihtolli ipampa tlahtocan tlen chiauliztli ipampa tetlazontequiliztli ittayoliztli nepanemiliztli tlatzontequillili:

IV. Mittoalitzli iuan ipalmeh ecaualiztli ipampa nauatiltlacayotl calpultin xachitlacameh oipano amo axiltia nochi

Tlanemictia oi chiuac: Comisión de Derechos Humanos ipampa Altepemeh Metzico, iuan

V. Matti amo tlanemiliztli ipam neyocoliztli ipampa melauac ipa neyolnotzalitzli ipampa achtoyotl tetlauecaquiliztli tlanemani tlanonotzatli Calpultin iuan nepentlatquicayotl ixachitlacameh ipan Nauatiliztli Ipanocayotl ipampa Tecpanaliztli iuan nochi tlanamtiliztli oi ixitta altepemeh Metzico iuan in Nauatiliztli Metzico.

In Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh i uallaz tequitl ipampa in tlaneltiliztli yolomatqui iuan monequi.

RELATORIA NAHUATL

Zentlamantli 38. In tlahtoani zezen *Calmelactli calmachtiloyan, poualtlahtoyan cuepohtli, Calmelactli Nauatilalitzli iuan Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh* icah pepena, ipa metzin enero zezen ipa zezen ziumeh, ipampa achimochintin ipa netolli nochi ihtin tlacameh, iuan amo uellitti icah zamana ome cauimeh. Ipanmpa notechcopa, *Calmelactli Zezeliztli, in temaztialitzli icaz tlahtoani.*

Zentlamantli 42 BIS. In *Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh* icah chiualiztli yei *Temaiztiliztlin* ipampa tlahtocan.

In *Temaiztiliztlin* ipa *Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh* icah pepena ipampa nezentlaliliztli.

Zentlamantli 89. [...]i

Ipampa oittoa tlahtoaliztli tlen ittoaliztli ipa tlatzontequilistli ipa epaltel poualtlahtoyan, in *Calmelactli Nauatilalitzli iuan in Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh* chiualiztliz nemiliztli *Nauayotl chiua oicah tlahtoaliztli quenin tlen yectillia ixcoyotl nauatitlacayotl.* Inin *Nauatiyotl icaz tlapoualliztli ipampa nochi zezelia nauitiyotl ipampa Uellitti itechpouic.*

Zentlamantli 99. Icah tenamactli tlahtoani:

[...] XII. *Tozolistli tlen Tlahtoanimeh calmelactin calmaxcalli poualtlahtoyan acouiliztli, in Calmelactli Nauatilalitzli iuan in Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh, temaztianiyomeh ipa Calmelactlin izeliztli, niman quenin amoxtocaitl ipa poualtlahtoyan iuan topilemeh macaz meztiliztli in xacaloo tlamantli tlazemachtiliztli ipa i ixcomaliztli, [...]*

Zentlamantli 106. Icah cualliyomeh iuan netlatlaliliztli Tlahtocan:

[...] X. *Panoliztli nepantla in temaztianiliztli tlen chiualiztli zezeloa Tlahtocan, quin , icah chiualiztli cauittl icah Calmelactli Nauatilalitzli iuan in Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh ninocaqui Nauatiyotl macaz ixcoyan nezentlaliliztli; [...]*

Zentlamantli 185. Icah chiualiztli ipampa icayomeh chiua cualli.

[...] II. *In tlahtoanimeh Calmelactli temaztianiyomeh, poualtlahtoyan acoualiztli Calmelactli Nauatilalitzli iuan in Calmelactli Achitlamentli Ixachitlacameh iuan Calmelactli izeliztli; [...]*

Ipampa zente copan i oitocah nochiliztli, ipampa, netolli ipa maimem acoui, ipa tocach in ohtiniztli achtotyotl nonzalitzli cauiltin ipa Tlahtoaliztli.

V.2 TEMAZCALIZTLI CAULTIN IPA UEITLAHTOA

Ipampa tlapania tecutequitl ipa in nonzalitzli iuan niman temozcalitzli in cauiltin achtononzaliztli, in altepeme iuan altepeme iuan ixachitecameh iuan cacatzametzicameh, zalan ipa cualli tlahtoa iuan tlamantin, oi ipattic ihtin in tlatlamachiliztli canah ohtinyotl in tlapacuepaliztli *Nauatilli Nacaztli ipa Uelitti Tecpana ipa Altepeme Metzico ipampa tlapoualli zente Calmelactlin Tlamantin Ixachitecameh.*

In tlazemihtolli ipampa altepeme iuan nepetlaticayotl ixachitecatl cacatzametzicameh tlen oi tlahtoameh ipampa cauiltin ueitlahtoa iuan oicah achi cualli in nacatl ueitopilemeh cuepatlahtoani, ipa ueitlahtoameh ixachitlacah ipampa techmotlalia ipampa in tetlatzontequiliztli tel i tocach Poualtlahtoa Mauiztic ipa Yectli Altepeme Metzico; (ii) yaotl cocoliztli (ueicocoliztli iuan cocolitoimin) ipampa uitlahtoatocah ipa zente **Ohtinyoliztli ipampa Tetlanzotequiliztli Ittayotl**

RELATORIA NAHUATL

Nepantlanemiliztli Tlacameh Ixachitecameh ipampa Altepeh Metzico, iuan, (iii) nauatilli in ohtin ioa nonzaliztli achtoyotl ipa altepemeh ixachitecameh, teztalan ipa ueitecpanaoitah ipa zente **Nauatilli ipampa Nonzaliztli Achtoyotl Altepemeh Ixachitecameh iuan cacatzametzica ipa in Altemepeh ipa Metzico.**

Ipampa zente copan i oitocah nochiliztli, ipampa, netolli ipa maimah acoui, ipa tocah in ohtiniztli achtoyotl nonzaliztli cauiltin ipa Tlahtoaliztli.

V.3. TEMAZCALIZTLI IPA CAULTIN IPA ZENCA PATTIO

Ipampa zente copan i oitocah nochiliztli, ipampa, netolli ipa maimah acoui, ipa tocah in ohtiniztli achtoyotl nonzaliztli cauiltin ipa Tlahtoaliztli.

VI. TLAMANTIN IPA IN NONZALIZTLI.

In amotlamini achtoyotl nonzaliztli icah ittayor iluitl miércoles 30 de noviembre de 2022, ipampa <https://www.pjedomex.gob.mx> nican tlacuillolli “**CONSULTA INDÍGENA**”, del Poder Judicial del Estado de México.